

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

4. Сергеев И.В. Экономика предприятия: Учеб. пособие. // М.: Финансы и статистика, 1999. – 304 с.
5. Lambert R (2010) Economic Impact of the National Measurement System // Prepared for the Measurement Board, July.
6. Tassej G (2005) Underinvestment in Public Good Technologies // Journal of Technology Transfer, vol. 30, no. 1/2, P. 89–113

ӘОЖ 614.8

КӘСІПОРЫНДАРЫНДАҒЫ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ЖӘНЕ ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАРЫН ЕНГІЗУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Елубаева Назым Дулатовна

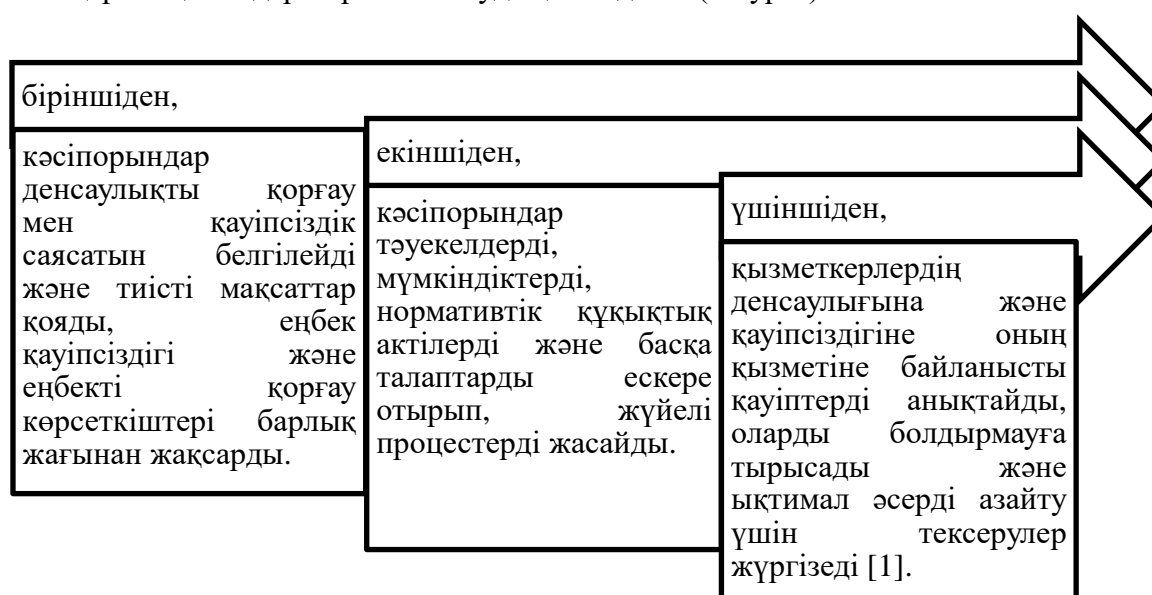
e_nazymd2002@mail.ru

3-ші курс студенті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті
Ғылыми жетекшісі – Хаймулдинова А.К.

Қазіргі таңда еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз ету өте маңызды, еліміздің орнықты әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз ету үшін халықтың денсаулығын нығайту басты орында болып саналады. Со л себепті денсаулық сақтау және еңбекті қорғау саласына халықаралық стандарттарды енгізу арқылы еліміздің қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, нарықтық бәсекелестікке жол ашу керек. Әлемдік тәжірибеде мұндай дәлелдеу әдісі OHSAS 18000 стандарттар сериясымен анықталған, қауіпсіздік техникасы мен еңбекті қорғауды басқару жүйесін қоса алғанда, менеджмент жүйелеріне арналған сертификаттар бар болып табылады. Кәсіпорындарда жұмысшылардың денсаулығын және қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін, олар өндірістегі жазатайым оқиғалардан, кәсіптік аурулардан зардап шекпеуі, олар мазаланбауы, жарақат алмауы үшін ТОО "Алтынтау-Көкшетау" кәсіпорынына осы OHSAS 18001 / ISO 45001 «Денсаулық сақтау және қауіпсіздік менеджментінің жүйелері. Талаптар» стандарттарды енгізудің тиімділігін қарастырайық.

Не үшін бұл кәсіпорын осы стандарттарды қолдануы керек?

Кәсіпорын ТОО "Алтынтау-Көкшетау" денсаулық сақтау және еңбекті қорғаудың халықаралық стандарттарын енгізудің тиімділігі (1-сурет):

Сурет 1 -Кәсіпорын ТОО "Алтынтау-Көкшетау" денсаулық сақтау және еңбекті қорғаудың халықаралық стандарттарын енгізудің тиімділігі

ISO 45001 стандартының арқасында жұмысшылардың денсаулығы мен қауіпсіздігі туралы қызметкерлердің хабардарлығы артады. Сол сияқты, қызметкерлер бұл мәселелерде белсенді рөл атқарады.

Бұдан басқа, бизнестің қауіпсіз жұмыс ортасының болуы келесідей артықшылықтар береді:

- Компанияның құқықтық нормативтік актілерден туындайтын міндеттерді орындау мүмкіндігін жетілдіру;
- жалпы шығындарды азайту;
- тоқтату және тоқтап қалу шығындарын азайту;
- сақтандыру сыйлықақысының құнын төмендету;
- сабақтың болмауы және жүгіру жылдамдығын төмендету;
- Бизнестің халықаралық стандартқа ие екендігін мойындау (бұл компанияның әлеуметтік жауапкершілігіне алаңдайтын тұтынушыларға әсер етеді)[2];

Еңбекті қорғауды басқару жүйесін әзірлеу мен енгізуге ұйым қызметінің саласы, оның нақты міндеттері, шығарылатын өнім мен көрсетілетін қызметтер, сондай-ақ пайдаланылатын технологиялық үдерістер, қызметкерлердің жеке және ұжымдық қорғаныс құралдары мен еңбекті қорғау саласындағы іс-тәжірибесі белгілі бір ықпал етеді. Еңбекті қорғауды басқару жүйелері бойынша Басшылықта баяндалған ұстанымдарға толықтай және ұқсас сәйкес келеді [3].

Бұл стандарттар кәсіпорынға PDCA циклін қолдану арқылы кәсіпорынның қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

ISO 45001 стандартындағы PDCA циклі (2-сурет).

Сурет 2- ISO 45001 стандартындағы PDCA циклі

жоспарлау - жұмыс орнында денсаулықты және жарақат алуды болдырмау үшін не істеу керектігі жоспарланады;

жасау - кәсіпорында қолдану және пайдалану;

тексеру - өнімділікті бағалау, кәсіпорынға ықпалын тексеру және бағалау;

іс-әрекет - проблемаларды шешіп, тиімді ету, жақсарту жолдарын қарастыру, жетілдіру.

Кәсіпорын ТОО "Алтынтау-Көкшетау" осы ISO 45001 стандартындағы PDCA циклін қолдана отырып кәсіпорындағы жұмысшылардың денсаулығын сақтауда және еңбектерін

қорғауды түбегейлі қамтамасыз ете алады, және кәсіпорынның қауіпсіздігін қамтамасыз ете отырып жұмыстарын жақсартады.

ISO 45001 еңбекті қорғау және қауіпсіздік менеджмент жүйесінің стандарты ISO 9001 сапа менеджменті жүйесі және ISO 14001 экологиялық менеджмент жүйесі сияқты ISO менеджмент жүйесінің басқа стандарттарына қолданылатын жоғары деңгейлі құрылымдық ерекшеліктерге ие.

ISO 45001 еңбекті қорғау және қауіпсіздік менеджменті жүйесі кәсіпкерлерден денсаулық пен қауіпсіздіктің шұғыл мәселелерін шешуді талап етеді және кең мағынада қоғам не күтетінін ескереді. Бұл өте жан-жақты тәсіл. Барлық кәсіпорындар, соның ішінде жабдықтаушылар, олардың қызметінің әсерін ескеруі керек.

ISO 45001 стандарты халықаралық стандарттардағы кәсіптік қауіпсіздік пен қауіпсіздік талаптарын ұсынады. Осы стандартқа сәйкес тәуекелдер жүйелі түрде талданады және тиісті түрде басқарылады, нормативтік құқықтық актілерге қолданылады, қауіпсіз іс-тәжірибелер көтермеленеді және еңбекті қорғау және қауіпсіздік техникасы бағаланады. Бұл жүйелі тәсіл іс-шаралар санын азайтуды қамтамасыз етеді және сайып келгенде бизнесті ыңғайлы етеді.

OHSAS 18001 еңбекті қорғау және қауіпсіздік менеджменті жүйесі әр түрлі секторлармен енгізілген. Бұл бағдарламаны таңдаған кез-келген бизнес оның артықшылықтарын көреді. Бұл бизнесте қанша қызметкер бар екендігі маңызды емес. Жүйенің мақсаты - қызметкерлерге көңіл бөлу және жұмыс қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Осылайша, кәсіпорынның қауіптері мен міндеттемелері азаяды(3-сурет)[4].

Сурет 3 - ISO 45001 стандарты мен OHSAS 18001 стандарты

Қортындылай келе, OHSAS 18001 / ISO 45001 еңбекті қорғау және қауіпсіздік менеджменті жүйесі қауіптерді анықтау, қауіптерді бағалау және қолданылатын басқару элементтерін анықтау өлшемдеріне негізделген. Қауіпті анықтау - бұл қызметкерлерге зиян келтіру немесе денсаулығының нашарлауы тұрғысынан қызметкерлерге зиян келтіруі мүмкін ресурстарды немесе жағдайларды анықтау процесі.

Бүгінгі таңда барлық кәсіпорындар өз қызметтерін мақсаттары мен саясатына сәйкес жақсартып, еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау тәуекелдерін басқарады. Сонымен бірге, заңнамалық актілерге қатаң шаралар енгізіліп, бизнес тексеріледі. Осыған байланысты кәсіпорындар үшін құқықтық реттеу принциптерін, саясат пен еңбекті қорғау мен қауіпсіздік техникасын насихаттайтын шараларды жасау маңызды.

Осылайша, OHSAS 18001 / ISO 45001 еңбекті қорғау және қауіпсіздік менеджменті жүйесінің стандарты бизнеске құрылымдық көзқарасты қамтамасыз етеді және бизнестің денсаулықты және қауіпсіздік техникасын сақтауды білдіреді. Сонымен қатар, үздіксіз жетілдіру мәдениеті қалыптасады. OHSAS 18001 / ISO 45001 стандарттарының арқасында өнімділік жақсарады және оқиға деңгейлері төмендейді. Бұл табиғи түрде кәсіпорынның міндеттемелерін және оның шығындарын азайтады. OHSAS 18001 / ISO 45001 сертификаты бар компаниялар ішкі және сыртқы аудиттің барлық түрлеріне дайын.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. А. А. Раздорожный "Еңбекті қорғау және өндірістік қауіпсіздік" Мәскеу 2007ж., 130б.
2. ISO 45001:2018 «Денсаулық сақтау және еңбек қауіпсіздігі менеджменті жүйесі» 2018ж, 46б.
3. Медведев В., Новиков С., Каралюнец А., Маслова Т. Еңбекті қорғау және өндірістік экология. Мәскеу: Академия, 2013ж, 416 б.
4. OHSAS 18001 сериялы стандарттары (денсаулықты қорғау және еңбек қауіпсіздігін қамтамасыз ету менеджменті жүйесі), 20 Қараша 2016ж, 283-290 б.

ӘОЖ 567.941

ҚҰРАМЫНДА ГМО БАР ӨНІМДЕРДІҢ САПАСЫН БАҚЫЛАУ

Елубаева Назым Дулатовна

e_nazymd2002@mail.ru

3-ші курс студенті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті,
Астана қ., Қазақстан

Ғылыми жетекшілер-Ахмедиева А.К., Хаймулдинова А.К.

Өнім сапасын бақылау-қоғамдағы ең өзекті тақырыптардың бірі.

Заманауи көкөніс пен жеміс дүкендерінің сұлулық жәрмеңкесіне айналғаны бәрімізге белгілі. Көзді мінсіз, кемшіліксіз, алма, қызанақ, балғын бұрыш, жүзім немесе құлпынайдың сұлулығынан алу мүмкін емес. Олардың дәмі, бұл басқа әңгіме, бірақ мінсіз көрініс көптеген сұрақтарға тудырады. Мұндай ғажапты қалай өсіруге болады және неге бұл көкөністер мен жемістердің сыртқы көріністері ескірмейді, көгермейді және ұзақ уақыт мыжылмайды? Кейбіреулер мұны гендік түрлендірілген ағзаларды қолданумен байланыстырады.

Бастау үшін біз ГМО деген не екенін анықтап алайық. Генетикалық түрлендірілген организм (ГМО) — генотипі гендік инженерия әдістерінің көмегімен жасанды түрде өзгертілген организм, яғни мұндай өзгерістер табиғатта табиғи жолмен құрылуы мүмкін емес. Бұл анықтаманы өсімдіктерге, жануарларға және микроорганизмдерге қолдануға болады [1].

Негізінен ГМО жемістер мен көкөністерді өсіру кезінде медицинада және тамақ өнеркәсібінде қолданылады. ГМО қолдану дақылдардың пісіп жетілуін едәуір жылдамдатады, көкөністер мен жемістердің генотипінің өзгеруі оларды ауруларға, зиянкестерге және тіпті ауа-райының өзгеруіне төзімді етеді. Өнімдер ұзақ сақталады және жағымды көрініске ие болып қала береді. Жоғары өнімді дақыл алу үшін фермерлерге жылдар бойы белгілі бір сортты таңдау әдісімен өсірудің қажеті жоқ, тек гендік инженерияға жүгіну жеткілікті.